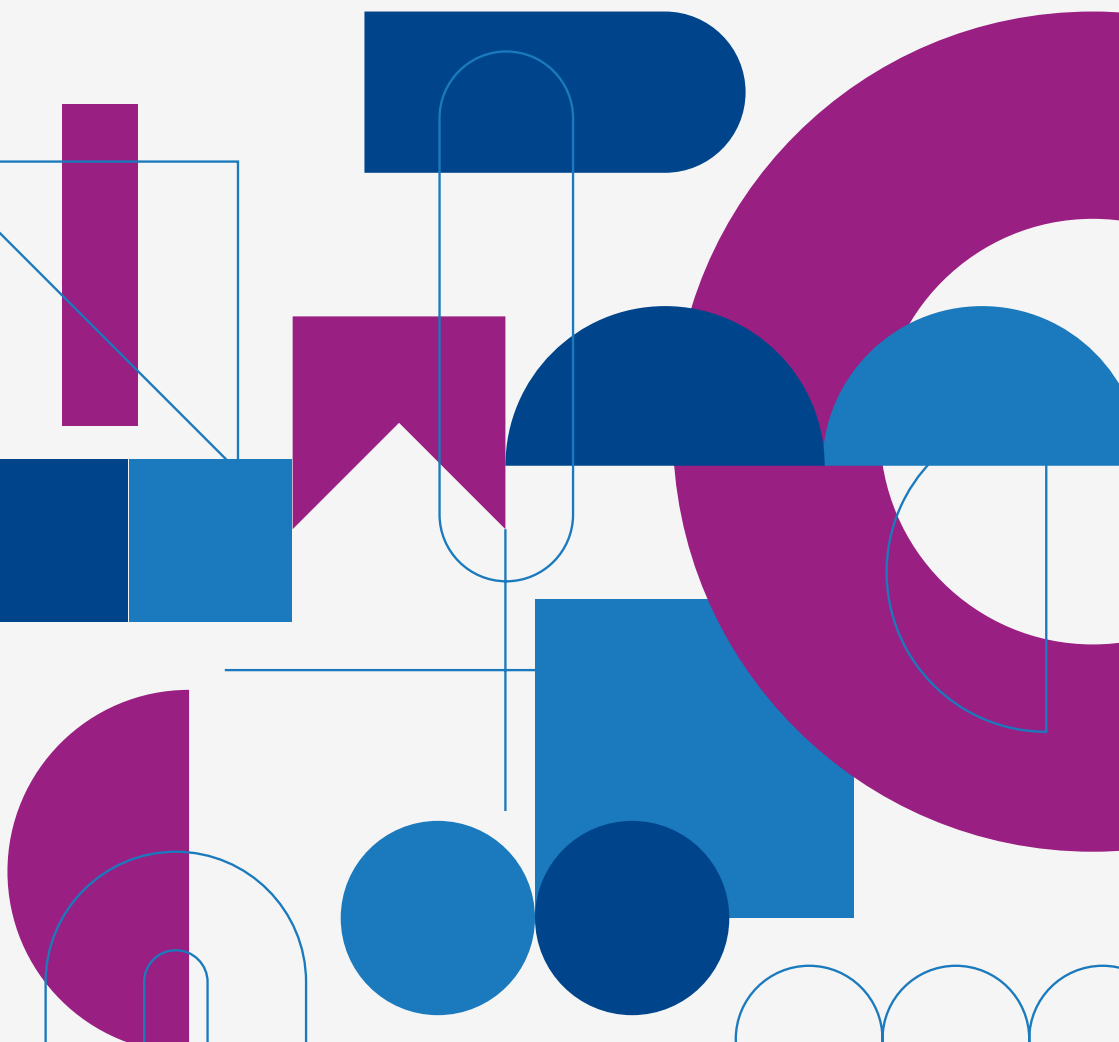

Politika v každodennom živote

Politika v každodennom živote

Spracovali: Eva Riečanská a Peter Vittek

Grafická úprava: Mariana Mažgútová

Vydavateľ: **Utopia**, Lipského 2, 84101 Bratislava, Slovakia

<http://nova.utopia.sk>

Vyšlo v roku 2024.

Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto publikácia a jej jednotlivé časti podliehajú licencií Creative Commons 4.0 a je ich možné použiť v nezmenenej podobe na nekomerčné účely, s uvedením autorstva a zachovaním licencie.

Publikácia vznikla v rámci projektu „Emancipované rómske ženy bojujú proti diskriminácii“, ktorý bol podporený z Nórskeho fondu a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Partneri projektu:

Únia rómskych materských centier (ÚRMC)

<https://uniaromskychmaterskychcentier.webnode.sk/>

Selvhjelp for Innvandrere og Flyktninger/Svojpomoc pre migrantov a utečencov (SEIF)

<https://seifnorge.wpcomstaging.com/>

Obsah

Politika v každodennom živote	2
Osobné je politické	3
Občianska spoločnosť a demokracia	5
Participácia alebo tokenizmus?	8
Sociálne hnutia	9

Politika v každodennom živote

Pod politikou si ľudia obvykle predstavujú aktivity profesionálnych politikov a političiek ovládajúcich štát a jeho najmocnejšie inštitúcie a orgány ako sú parlament, vláda, prezidentský úrad, prípadne regionálne či miestne samosprávy a zastupiteľstvá. Vnímajú ju najmä ako súperenie politických strán a ambiciózných jednotlivcov o to, komu sa podarí dostať do funkcie, v ktorej sa rozhoduje o „správe vecí verejných“.

Aj *Krátky slovník slovenského jazyka* odráža toto najbežnejšie a najrozšírenejšie vnímanie politiky. Pod heslom „politika“ nájdeme nasledovnú definíciu: činnosť vedúcich orgánov moci, strán, organizácií, občanov v oblasti všeobecných štátnych vecí a spravovania vnútroštátnych a medzinárodných vzťahov, napr. vnútorná politika, zahraničná politika, mierová politika.

Takéto predstavy však náš pohľad na politiku zužujú. Ľudia sa často domnievajú, že ich politická aktivita spočíva najmä v ich účasti vo voľbách. Majú pocit, že ich politický vplyv začína aj končí hodením hlasovacieho lístka s menami vybraných kandidátov a kandidátok do volebnej urny. Mnohí sú po voľbách sklamaní z vývoja situácie alebo zo správania sa „ich“ politických zastupiteľov a zastupiteľiek, ktorí buď nedokážu alebo nemajú vôľu splniť svoje predvolebné sľuby.

Mnohé negatívne skúsenosti so zastupiteľskou demokraciou ukazujú, že voliť nestačí: zmena si vyžaduje aj iné prístupy k demokracii a politike, ktoré zastupiteľský model prehliada alebo priamo zneviediteľňuje. Sklamanie z politického vývoja a zo správania sa politických „špičiek“ vyvoláva u mnohých ľudí odpor. Často prepadajú pasívne a skeptickým postojom a strácajú záujem o aktívne hľadanie ciest k lepšiemu životu, ktoré by mohli prekonať elitársky a vylučujúci model zastupiteľskej demokracie. Dvojnásobne to platí pre diskriminovaných ľudí a marginalizované komunity, ktoré majú sťažený prístup k voleným funkciám a ich možnosť ovplyvniť verejnú politiku štátu, dokonca aj tie, ktoré sa priamo týkajú ich životov, je veľmi nízka.

Marginalizované spoločenstvá v mnohých krajinách sveta sa preto usilujú o zlepšenie svojich životov prostredníctvom aktivizmu a politiky „zdola“. V angličtine sa zaužíval pojem „grassroot“, s ktorým sa môžeme stretnúť už aj u nás. Grassrootoví aktivisti a aktivistky sa nespoliehajú iba na volených politikov a političky, či štátne orgány, ktoré často presadzujú iba vlastné záujmy a potreby marginalizovaných skupín neberú do úvahy, prípadne ich situáciu ešte zhoršujú.

Grassrootové skupiny, iniciatívy alebo hnutia aktivizujú ľudí zdola. Nabádajú ich, aby nečakali, že ich problémy vyrieši niekto iný, napríklad profesionálny politik, ktorý sa obvykle o nič také ani nepokúša. Pomáhajú im, aby sa organizovali a kolektívne presadzovali svoje záujmy.

Ako sa vraví: „Berú veci do vlastných rúk.“ Organizujú ľudí v mieste bydliska a na pracoviskách alebo ľudí z rozličných komunit v podobnej situácii, či s podobnými hodnotami. Bojujú spoločne proti diskriminácii a chudobe, proti rasizmu a rodovej nerovnosti. Usilujú sa

o prístup k dostupnému a dobrému bývaní, k dôstojnej práci a dôstojnej mzde, k zdravotnej starostlivosti, ku kvalitnému vzdelaniu a k ďalším, často základným, ľudským právam, ktoré sú im odpierané (napr. prístup k pitnej vode).

Každodennou prácou vo svojich komunitách prispievajú k zmene mocenských vzťahov. Snažia sa emancipovať: posilniť seba samých, či svoje komunity a nadobudnúť potrebné vedomosti a zručnosti, aby získali kontrolu nad podmienkami, ktoré ovplyvňujú kvalitu ich života. **Aj preto sa pre tieto aktivity zažil termín „každodenná politika“, pričom pod slovom „politika“ sa rozumie kolektívna akcia, prostredníctvom ktorej sa tzv. bežní ľudia mobilizujú v boji za lepší život pre spoločenstvo, ktorého sú súčasťou.** Sami hľadajú cesty, ako naplňovať svoje potreby, alebo ako sa domôcť dodržiavania svojich ľudských práv. Pojem „politika“ tak nadobúda oveľa širší význam.

Poznáme mnoho spôsobov, akými ľudia každodenne prispievajú k pozitívnym sociálnym zmenám vo svojich komunitách. Ich práca a aktivity sa častokrát odvíjajú od debát, ktoré naozaj začínajú pri každodenných činnostiach, napríklad za kuchynským stolom. Dávajú hlavy dokopy a rozmyšľajú nielen nad tým, čo chcú dosiahnuť, ale aj aké stratégie zvoliť, ako vytvárať spojenectvá a aké majú možnosti a kapacity. Dôležitá zmena veľakrát začína jednoduchými aktivitami: stretávaním sa a rozvíjaním komunitných vzťahov a sietí, ktoré sú najväčšou hybnou silou a „kapitálom“ hnutí zdola. Kultivovanie „semienok“ nápadov, premýšľanie nad krokmi, ktoré hnutie privedú k želanému cieľu, mobilizácia ľudí a ich zapájanie do aktivít, je politický proces. Grassrootové hnutia umožňujú a posilňujú participáciu na politickom živote spoločnosti zdola. Patria tak k najdôležitejším aktérom pri boji proti vylúčeniu a prispievajú k rozvíjaniu demokratickej kultúry. A zároveň živia aj nádej, že skutočná zmena je možná, aj keď to niekedy v realite tak nevyzerá.

Kľúčovým prvkom každodennej politiky je rešpekt k bezprostrednej skúsenosti ľudí, ktorých sa konkrétne týka. Zohľadňuje ich predstavy o naplňaní ich vlastných potrieb a zameriava sa na riešenia, ktoré sú dosiahnuteľné prostredníctvom ich osobnej angažovanosti na miestach, kde žijú. Neponúka riešenia od „kancelárskeho stola“, ktoré sú často odtrhnuté od reality alebo sú riešeniami len naoko.

Osobné je politické

S týmto sloganom ste sa možno už stretli a možno ste rozmyšľali, čo presne znamená a ako vlastne vznikol. Vznikol v USA na konci 60-tych rokov 20. storočia v čase druhej vlny feminizmu v prostredí emancipačného hnutia za práva žien a rodovú rovnosť. **Poukazuje na dôležitú skutočnosť: naše osobné skúsenosti, či životné situácie, v ktorých sa nachádzame, nie je možné izolovať od širších spoločenských a politických súvislostí a vzťahov. Sú nimi utvárané a ovplyvňované.** Ak je základom týchto vzťahov mocenská nerovnosť, napríklad nerovnosť medzi mužmi a ženami, odráža sa táto mocenská nerovnáha aj v našich osobných skúsenostiach. Príkladom môže byť, že ženy zarábajú menej než muži, dokonca aj vtedy, keď vykonávajú rovnakú prácu. Toto poznanie vychádza z analýz mocenských nerovností, ktorým sa venovali, a stále dlhodobo venujú, hlavne feministické akademičky a aktivistky.

Slovné spojenie „osobné je politické“ zmazalo hranicu medzi verejnou sférou politiky a súkromnou sférou osobného života.

V dobe, keď tento slogan vznikol a stal sa populárnym, opisovali ženy svoju situáciu ako vylúčenie z verejnej sféry, vylúčenie z možnosti rozhodovať o tom, čo ovplyvňuje ich život a čo utvára ich osobnú, každodennú skúsenosť. Napríklad americká feministka Carol Hanisch sa vo svojej eseji zamerala na vzťah medzi mocou, ktorú majú muži nad ženami v patriarchálnej spoločnosti a útlakom žien: táto všeobecná mocenská nerovnováha sa odráža napríklad v každodenných životoch jednotlivých žien, ktoré zažívajú násilie zo strany svojich partnerov.¹ Politika v tomto novom poňatí už nie je zredukovaná na aktivity štátu, ďalších verejných inštitúcií a politických strán alebo voľbu zastupiteľiek a zastupiteľov, ale rozlieva sa za ich hranice, do našich komunit, domovov a osobných životov.

Feministické hnutie začalo otvárať témy, ktoré dovtedy vôbec neboli predmetom verejného záujmu. Považovali sa za súčasť súkromnej sféry, za problémy, ktoré sa majú riešiť za zavretými dverami v rodine. Feministická analýza však ukázala, že politickú a osobnú sféru od seba nie je možné oddeliť. Odhalila, ako sa rôzne formy útlaku a dominancie ustavične utvárajú a reprodukovujú v našich každodenných vzťahoch. Vniesla tým do verejnej diskusie nové témy. Feministky a feministi sa zároveň snažili dosiahnuť, aby sa stali predmetom politického záujmu a súčasťou tvorby verejných politík. Bez feministického aktivizmu by sa nestalo politickým problémom napríklad násilie páchané na ženách, platová nerovnosť alebo reprodukčné práva žien. Pod slogan „osobné je politické“ spadá aj boj proti zákazu interrupcií na Slovensku, o ktorý sa dlhodobo usilujú autoritárske politické zoskupenia.

Feministický prístup rozšíril význam pojmu „politika“ nielen o nový uhol pohľadu a nové témy, ale poukázal aj na dôležitosť aktivizmu zdola a politický rozmer občianskej mobilizácie a komunitného organizovania v demokracii.

Zdroje v slovenskom a anglickom jazyku:

<http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/feministicke-je-politicke-problemy-feministickej-politickej-teorie.pdf>

<https://www.thoughtco.com/grassroots-movement-definition-and-examples-5085222>

<https://www.britannica.com/topic/the-personal-is-political>

1 Tejto téme sa bližšie venujeme v publikácii *Násilie na ženách sa týka nás všetkých*, dostupné na roots.utopia.sk

Občianska spoločnosť a demokracia

O občianskej spoločnosti na Slovensku môžeme hovoriť od roku 1989, kedy sa pre obyvateľstvo otvorili možnosti nezávisle sa organizovať zdola a vytvárať autonómne organizácie a iniciatívy. Prvým dôležitým krokom sa na začiatku 90-tych rokov stalo schválenie Zákona o združovaní občanov,² ktorý upravuje vznik spolkov, občianskych združení, či odborových organizácií. Tie spolu s ďalšími štátom definovanými typmi organizácií, ako sú najmä nadácie, neinvestičné fondy, cirkvi a náboženské spoločnosti, tvoria podstatnú časť občianskej spoločnosti. Ďalšími jej dôležitými zložkami sú neformálne a neregistrované organizácie a iniciatívy a jednotliví/é aktívni/e občania/ianky. Rozvoju aktívneho občianstva a občianskej spoločnosti napomohlo aj schválenie zákona o dobrovoľníctve v roku 2011.

Občianska spoločnosť sa obvykle definuje ako „tretí sektor existujúci popri štáte a trhu. Občianska spoločnosť býva označovaná aj ako občiansky sektor, mimovládny sektor, či neziskový sektor. Z toho je zrejmé, že občianska spoločnosť je vytváraná rôznorodými slobodnými aktivitami občanov, ktoré sú nezávislé od verejnej moci (štát, verejný sektor, všeobecná vláda, politická moc) a ktorých účelom nie je dosahovanie zisku (trh, podnikateľský sektor), ale realizácia nejakého záujmu, či už je to záujem vyšší, verejný, všeobecný, alebo čiastkový, skupinový, či individuálny.“³

No za jej súčasť sa považujú aj hybridné formy, ktoré prekračujú hranice medzi občianskou spoločnosťou a trhom. Patrí medzi ne sociálne podnikanie, spoločensky zodpovedné podnikanie (corporate social responsibility), či aktivity filantropov a firemných nadácií.

Silná občianska spoločnosť je zároveň považovaná za jeden zo základných pilierov liberálnej demokracie. Demokratický štát má preto podporovať rozvoj občianskej spoločnosti, vnímať ju ako partnera a vytvárať podmienky pre udržateľnosť jej iniciatív a organizácií. Tieto predstavy viedli v roku 2011 k vytvoreniu verejnej infraštruktúry a prijatiu strategických dokumentov a akčných plánov, ktoré majú rozvoj občianskej spoločnosti napomáhať.

V roku 2011 bol zriadený Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti (ÚSV ROS), ktorý má „prispieť k tomu, aby zainteresovaní aktéri z verejného sektora, podnikateľského sektora, politickej sféry a médií, ako aj široká verejnosť lepšie rozumeli potrebe a významu občianskej spoločnosti, aby sa cítili jej súčasťou a aby s ňou intenzívnejšie komunikovali. Inštitút splnomocnenca má zároveň podporiť to, aby títo aktéri prostredníctvom partnerských vzťahov umožňovali rozvoj mechanizmov občianskej participácie.“⁴

2 Zákon o združovaní občanov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/83/>

3 Definícia pochádza zo stránky ÚSV ROS: https://www.minv.sk/?ros_rozvoj-os

4 Stránka ÚSV ROS: https://www.minv.sk/?ros_my

Asi najväčší problém pri zavádzaní a úprave politik na podporu rozvoja občianskej spoločnosti predstavuje nedostatok konkrétnych informácií a dát o organizáciách a iniciatívach občianskej spoločnosti. Tento nedostatok sa čiastočne snažili odstrániť autorky a autori „Analýzy socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti“⁵ z roku 2020. Analýza konštatuje, že pre lepšie porozumenie štruktúre a trendom v občianskej spoločnosti by bolo vhodné robiť pravidelné a hĺbkové výskumy v rozmedzí približne 5 rokov. Bez nich je ťažké určiť aj samotnú veľkosť sektora, keďže napríklad počty formalizovaných mimovládnych neziskových organizácií vedených v štátnych registroch zahŕňajú veľké množstvo takých, ktoré sú v likvidácii alebo dlhodobo nevyvíjajú žiadnu činnosť. Pri neformálnych iniciatívach a aktivitách máme k dispozícii ešte menej údajov.

Ako sme spomínali vyššie, občianska spoločnosť sa vo verejnej diskusii označuje za jeden z pilierov demokracie. No jej bežne používané definície sa k demokratickým hodnotám explicitne nevzťahujú. Vzniká tak otázka, nakoľko je možné považovať za súčasť občianskej spoločnosti aj organizácie a iniciatívy, ktoré sú založené antidemokratickými silami alebo ich reprezentujú. Pripomeňme si napríklad fašistickú Slovenskú pospolitosť, ktorá je občianskym združením od roku 1995. V roku 2008 sa ho ministerstvo vnútra pokúsilo rozpušťať, nebolo však úspešné a združenie stále nájdeme v registri mimovládnych neziskových organizácií. Medzi občianske združenia patria aj ultrakonzervatívne kresťanské organizácie ako Aliancia za rodinu alebo Fórum života, ktoré ohrozujú sekulárny charakter štátu. Medzi ich hlavnú agendu patrí obmedzovanie reprodukčných práv alebo posilňovanie diskriminácie kvôli ľuďom. O týchto a podobných organizáciách sa nedá povedať, že by prispievali k rozvoju demokracie, preto sa núka otázka, či by nebolo vhodné upraviť definíciu občianskej spoločnosti alebo sa vzdať predstavy, že organizácie občianskej spoločnosti automaticky prispievajú k posilňovaniu demokracie.

Organizácie a iniciatívy, ktoré bojujú proti diskriminácii, vylúčeniu a útlaku, by sa mali spolupráci s autoritármi a ich organizáciami vyhýbať. Takáto spolupráca autoritarstvo legitimizuje a posilňuje, čo je v priamom rozpore s cieľmi emancipačných hnutí.

Problematický je aj samotný termín občianska spoločnosť. Občianstvo je koncept, ktorý vždy bol vylučujúci. Často sa prekrýva s iným vylučujúcim konceptom: národom. Rozhoduje o tom, kto má prístup k zdrojom a právo zotrvať v nejakom štáte. Rovnako určuje, komu štát priznáva práva a ochranu. Občianstvo sa často používa ako nástroj na kontrolu a odstraňovanie ľudí, ktorí sú považovaní za iných, „tých druhých“. Z občianskej spoločnosti tak môžu byť niektorí ľudia vylúčení. Emancipačná politika však nepriznáva ľuďom práva na základe ich občianstva, ale jednoducho preto, že sú ľuďmi. Je univerzalistická a zasadzuje sa za dôstojný život pre všetkých bez ohľadu na hranice a záujmy rozličných inštitúcií.

Medzi aktivity, ktoré poškodzujú demokraciu a dôveryhodnosť organizácií občianskej spoločnosti môžeme zaradiť aj **whitewashing, greenwashing, pinkwashing a astroturfing**. Čo tieto slová znamenajú? Sú to techniky, ktoré používajú rozliční spoločenský aktéri, aby odviekli pozornosť od negatívnych vplyvov spojených s ich činnosťou. Prvé tri by sme mohli preložiť ako maľovanie na bielo (zľahčovanie a popieranie negatívnych vplyvov), zeleno

5 Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/vyskum_neziskoveho_sektora_a_obcianskej_spolocnosti/2020/ANALYZA_NP%20VYSKUM_17.12.2020_FINAL.pdf

(predstieraná ohľaduplnosť k životnému prostrediu) a ružovo (predstieraná ohľaduplnosť k ľudským právam, ktorú demonštrujú podporou emancipácie kvír ľudí). Astroturfing je podvodná praktika, pri ktorej vplyvní spoločenský aktéri vytvárajú ilúziu, že určitá politika, kandidát alebo aktivita má širokú podporu zdola, hoci to tak nie je. Tieto postupy intenzívne využíval napríklad tabakový priemysel, ktorý dlho zľahčoval škodlivosť fajčenia. Za týmto účelom vytváral siete mimovládnych alebo (pseudo)výskumných organizácií, ktoré argumenty tabakových firiem opakovali alebo rozvíjali. Výrazne tak ovplyvnili podobu verejnej diskusie a ohrozili zdravie a životy mnohých ľudí. Ich skúsenosti neskôr začali intenzívne využívať aj fosílné korporácie, ktoré sa dodnes snažia zľahčovať svoju zodpovednosť za klimatickú krízu.

Stretli sme sa s nimi aj na Slovensku. Za všetky jeden príklad: Henbury Development, developerská spoločnosť, ktorú spoluvlastní finančná skupina J&T, získala v roku 2005 od mesta Bratislava pozemky na nábreží Dunaja bez verejnej diskusie, bez súťaže a pod cenu.⁶ Na pozemku navyše stála budova Parku kultúry a oddychu (PKO). Bol to jedinečný kultúrny priestor s kapacitou 4000 ľudí, v ktorom sa odohrávali stovky akcií ročne a ktorý generoval mestu príjem. Žiadny podobný priestor Bratislava nemá. Napriek tomu ju mestské zastupiteľstvo developerovi darovalo za 1 euro.⁷ Snaha o záchranu PKO zmobilizovala nevidaný odpor. Petíciu za jeho zachovanie podporilo viac ako 12 tisíc ľudí.⁸ Aj napriek tomu sa ju nepodarilo zachrániť. J&T si nábrežie sprivatizovala a snažila sa dokonca zlikvidovať kľúčovú mestskú cyklotrasu, ktorá vedie okolo novej zástavby. V roku 2006 si finančná skupina založila vlastnú nadáciu, ktorá vraj podporuje hodnoty ako férovosť a rešpekt.⁹ V roku 2009 vznikol Bratislavský okrásľovaci spolk, ktorý mal vytvárať zdanie, že J&T záleží na skvalitňovaní života v meste a na udržiavaní lokálnych tradícií. Vyvrcholením snahy o manipuláciu verejnou mienkou bolo spustenie petície „Za nové PKO“, ktorú developer vydával za „občiansku iniciatívu“.¹⁰ De facto ale išlo o legitimizáciu búrania PKO a s ním spojenej korupcie. Tieto aktivity predstavujú veľké nebezpečenstvo, keďže sa pomocou fingovanej občianskej aktivity zdola snažia získať podporu pre súkromné korporátne záujmy, ktoré sú v rozpore s verejným záujmom.

Grassrootové emancipačné iniciatívy by sa mali spolupráci s týmito podvodnými organizáciami vyhýbať. Najlepšou obranou proti nim je poznanie: snažte sa zistiť, kto je zakladateľom alebo členom dozornej rady v organizácii, s ktorou sa chystáte spolupracovať. Zistite, aké aktivity vyvíja a na akých kampaniach sa podieľala a položte si otázku, či je to v súlade s vašimi hodnotami. Opýtajte sa v iných organizáciách, ktorým dôverujete a ktoré majú rovnaké ciele ako vy, čo o nej vedia. Len tak zabránite tomu, aby ste podporovali alebo legitimizovali inštitúcie, ktoré vám v skutočnosti škodia.

---

6 BAO – List primátorovi 19.2.2015. Dostupné na: <https://pko.estranky.sk/clanky/tlacove-spravy-a-stanoviska/bao---list-primatorovi-19.2.2015.html>

7 Miliónový vianočný darček za 1 €. Dostupné na: <https://pko.estranky.sk/clanky/tlacove-spravy-a-stanoviska/ts-bao-milionovy-vianoctny-darcek-za-1----.html>

8 Aktuálny počet podpisov k petícii. Dostupné na: <https://pko.estranky.sk/clanky/peticia-za-zachranu-pko/aktualny-pocet-podpisov-k-peticii.html>

9 Nadácia J&T: <https://www.nadaciajst.sk/nadacia-jt-k37.html>

10 Štúdia trendov vývoja občianskej spoločnosti na Slovensku (s. 7). Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj-obcianskej-spolocnosti/na-stiahnutie/publikacie/Studia-trendov-vyvoja-OS.pdf

Participácia alebo tokenizmus?

Čo je to vlastne participácia a prečo sa o nej toľko hovorí? Zastupiteľská demokracia v spoločnosti, v ktorej majú veľký vplyv rozličné utláčateľské ideológie, skupiny alebo inštitúcie, bude vždy trpieť demokratickými deficitmi. V dôsledku nerovného rozdelenia alebo distribúcie moci sú znevýhodnené skupiny obyvateľstva v politickom systéme zastúpené nedostatočne alebo vôbec a vzniká vylúčenie. Najviditeľnejšie a najčastejšie diskutované formy útlaku môžeme zaradiť rodový, rasový a triedny útlak a vykorisťovanie prírody. Vylúčenie vytvára mnoho problémov: neumožňuje dotknutým skupinám a jednotlivcom, aby sa zapájali do rozhodovania o veciach verejných a bráni im v prístupe k rozličným zdrojom a službám.

Participácia v politickej sfére znamená aktívnu účasť jednotlivcov, skupín alebo celých hnutí na politickom živote spoločnosti. Účasť môže mať rôzne podoby – od kandidovania do verejných funkcií, cez pripomienkovanie návrhov verejných politík, až po organizovanie grassrootsového hnutia.

O participácii sa veľa hovorí, pretože je odpoveďou na vylúčenie a mohla by ho odstrániť. Problém však spočíva v tom, že politický priestor v súčasnej hierarchickej spoločnosti nie je priestorom spolupráce, ale skôr priestorom neustáleho boja o moc a teda neustáleho vylúčovania celých skupín ľudí. No keďže zastupiteľská demokracia čerpá svoju legitimitu z predstavy, že sú si v nej všetci občania (a niekedy aj občianky) rovní (é), participácia je formálne podporovaná. Zároveň však naberá rôzne podoby a intenzitu.

Sherry Arnstein v roku 1969 v článku *Stupne občianskej participácie* vytvorila klasifikáciu rozličných foriem účasti alebo neúčasti obyvateľstva na rozhodovaní o veciach verejných. Hovorí o:

- a) ne-participácii
- b) tokenizme
- c) participácii

Ne-participácia znamená, že rozhodovanie prebieha za zatvorenými dverami a obyvateľstvo nemá možnosť rozhodovať o ničom. V najhoršom prípade je manipulované, aby súhlasilo s akýmikoľvek politickými rozhodnutiami. Pod tokenizmus zahŕňa informovanie verejnosti, konzultácie a vyjednávanie. **Tokenizmus je politika alebo praktika, ktorá predstiera, že rieši nejaký problém, alebo že sa podriadyje pravidlám a je v súlade s určitými hodnotami a cieľmi. Najčastejšie sa prejavuje obsadzovaním zástupcov alebo zástupkyní vylúčených skupín do politických funkcií.** Obvykle to však nemá žiadny vplyv na politiky, ktoré vylúčenie spôsobujú a dotyčná osoba nemá žiadnu možnosť alebo kapacitu situáciu zmeniť. V kontexte participácie je to teda predstieranie, že je obyvateľstvo zapojené do prípravy verejných politík a spolurozhoduje o nich. Ak vás volení zástupcovia a zástupkyne len informujú o svojich rozhodnutiach, nedá sa o participácii hovoriť vôbec. Ak sa s vami snažia konzultovať a vyjednávať, ale rozhodnutie opäť prijímajú sami a za zavretými dverami, tiež nemôžeme hovoriť o participácii. Až keď sa stanete ich

rovnocennými partnermi, alebo sú dokonca rozhodovacie právomoci delegované priamo na vás a vašu komunitu, participácia sa stáva skutočnosťou.

Podľa tejto klasifikácie teda nemôžeme za participáciu považovať mnohé procesy, ktoré tak sú označované. Grassrotové hnutia sa musia naučiť tokenizmus rozpoznávať a odmietnuť ho, keďže rovnako ako iné formy manipulácie a predstierania patrí medzi nástroje, pomocou ktorých si privilegované skupiny udržiavajú moc a bránia emancipácii vylúčených. Rovnako dôležité je, aby ľudia z grassrotových hnutí uvažovali o tom, či sa prijatím funkcie alebo pri kandidatúre za niektorú z politických strán a hnutí, sami nestávajú „tokenom“ – či tým neslúžia legitimizácii politik, ktoré udržiavajú a posilňujú nerovnosť, diskrimináciu a útlak.

Nemalo by nás prekvapovať ani to, že obeť snáh o zachovanie privilégii sa môžu stať aj samotné participatívne mechanizmy: stáva sa z nich ne-participácia alebo tokenizmus. Hovoríme, že sú kooptované. **Kooptácia je proces, počas ktorého sa menia úlohy a ciele konkrétnych politik tak, aby neohrozovali jestvujúce privilégia a distribúciu moci.** Zaujímavým príkladom kooptácie sa pravidelne stáva participatívny rozpočet. Tento mechanizmus mal pôvodne za cieľ umožniť obyvateľstvu, aby samo diskutovalo a rozhodovalo o využití prostriedkov z verejných rozpočtov a získalo tak možnosť naozaj rozhodovať o verejných politikách. Samo malo navrhovať projekty, diskutovať o nich a nakoniec aj samo rozhodovať, ktoré budú nakoniec podporené. V realite sa môžeme stretnúť s rozličnými podobami participatívneho rozpočtu, niektoré sú však natoľko kooptované alebo vyprázdnené, že sú participatívnymi už len podľa názvu. V Poltári napríklad môžu občania a občianky podávať projekty, ale diskutujú o nich poslanci a poslankyne, ktorí a ktoré aj rozhodujú o tom, či bude niektorý projekt podporený.¹¹ Grassrootové hnutia by sa v takýchto prípadoch mali snažiť o to, aby sa kooptované politiky navrátili k pôvodným cieľom.

Sociálne hnutia

Najkomplexnejším, no zároveň najdôležitejším cieľom organizovania sa zdola je budovanie sociálneho hnutia. **Sociálne hnutie je výsledkom organizačného úsilia veľkého množstva ľudí, ktoré má za cieľ dosiahnuť výrazné zmeny v spoločnosti alebo im zabrániť.** Ako sme písali vyššie: nikdy netreba zabúdať na to, že v hierarchickej spoločnosti je politická sféra priestorom boja o moc a organizujú sa aj ľudia, ktorí všeobecnú emancipáciu odmietajú a chcu jej zabrániť. Sila emancipačného hnutia závisí od schopností jednotlivých jeho zložiek spolupracovať a oslovovať nových členov a členky.¹² A od jeho sily závisí schopnosť presadzovať svoje ciele. Nezabúdajte na to pri každodennej činnosti vašej organizácie alebo iniciatívy. V zásade sa stačí držať veľmi jednoduchých pravidiel: s organizáciami alebo iniciatívami, ktoré majú emancipačné ciele, sa snažte spolupracovať. Podporujte sa navzájom, pozývajte ich na svoje akcie a ak to dáva zmysel, organizujte spoločné akcie. Ak pre seba zabezpečujete nejaké tovary alebo služby, snažte sa ich získať od organizácií s rovnakými hodnotami ako sú tie vaše. A nikdy nelegitimizujte ani nepodporujte iniciatívy a organizácie (prípadne jednotlivcov), ktoré dosiahnutiu vašich cieľov bránia.

¹¹ <https://www.poltar.sk/samosprava/mestske-zastupitelstvo/participativny-rozpocet/>

¹² O rozličných technikách nehierarchického organizovania (sa), budovania spojenectiev a oslovovania potenciálnych členiek a členov sa viac dočítate v publikácii *Mäkké zručnosti a emancipačné hnutia*. Dostupné na roots.topia.sk

Publikácia vznikla v rámci projektu „Emancipované rómske ženy bojujú proti diskriminácii“, ktorý bol podporený z Nórskeho fondu a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Ak sa chcete dozvedieť viac o programoch a projektoch financovaných z Nórskeho grantov na Slovensku, navštívte stránku www.norwaygrants.sk.

Ďalšie informácie o projekte nájdete na stránke roots.utopia.sk.

Spoločným úsilím k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe.

